

Mirosława Jamrożek

Rodzina zastępcza - przeobrażenia i stan badań

Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne 11, 57-72

1996

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mirosław Jamrozek

RODZINA ZASTĘPCZA
– PRZEOBRAŻENIA I STAN BADAŃ

Rodzina zastępcza *sensu largo* oznacza „każdą formę opieki, przez którą zapewnia się potrzebującemu warunki ogniska domowego i to zarówno w gronie dalszych stopniem krewnych (poza rodzicami biologicznymi) lub rodzinie obcej, czy nawet u osoby samotnej, jak też w ramach organizacyjnych instytucji społecznej lub zakładu publicznego”¹.

Rodzina zastępcza *sensu stricto* jest formą całkowitej, okresowej opieki nad dzieckiem osieroconym lub z innych przyczyn pozbawionym właściwej opieki rodziców generacyjnych. Powstaje wtedy, gdy małżeństwo albo osoba nie pozostająca w związku małżeńskim bierze na wychowanie (opierając się na decyzji władz sądowych lub oświatowych) nie więcej niż troje dzieci (chyba że chodzi o rodzeństwo), przy czym między tymi osobami a dziećmi nie powstają takie same skutki prawne, jak przy adopcji².

Pełnienie funkcji rodziny zastępczej może być powierzone małżeństwu lub osobie nie pozostającej w związku małżeńskim, jeżeli spełniają następujące warunki:

1. Dają rękojmię należytego wykonywania zadań rodziny zastępczej.
2. Mają obywatelstwo polskie, stałe miejsce zamieszkania w Polsce i korzystają z pełni praw cywilnych i obywatelskich.
3. Nie były pozbawione praw rodzicielskich i opiekuńczych.
4. Nie są chore na chorobę uniemożliwiającą właściwą opiekę nad dzieckiem, co zostało stwierdzone zaświadczeniem lekarskim.
5. Mają odpowiednie warunki mieszkaniowe oraz stałe źródło utrzymania³.

¹ W. Czachórski, *O potrzebie badań prawno-porównawczych w odniesieniu do problematyki rodzin zastępczych*, w: *Prace z prawa cywilnego. Wydane dla uczczenia pracy naukowej profesora Józefa Stanisława Piątkowskiego*, Wrocław 1985, s. 264.

² M. Jamrozek, *Rodzina zastępcza*, w: *Encyklopedia pedagogiczna*, pod red. W. Pomykały, Warszawa 1993, s. 703.

³ *Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty*, „Dziennik Urzędowy” (dalej: Dz. U.) 1991, nr 95, poz. 425.

W doborze rodziny zastępczej uwzględnia się ponadto następujące warunki:

1. Pierwszeństwo mają rodziny spokrewnione lub spowinowaczone z dziećmi, albo wskazane przez rodziców.
2. Rodzeństwo powinno być umieszczone w jednej rodzinie zastępczej.
3. Między rodziną zastępczą a małoletnimi powinna być odpowiednia różnica wieku; zastrzeżenie to nie dotyczy przypadku powierzenia funkcji rodziny zastępczej rodzeństwu małoletniego.
4. Umieszczenie w danej rodzinie małoletniego, który ukończył 13 lat, wymaga jego zgody.
5. Kandydaci do pełnienia funkcji rodziny zastępczej dla dzieci dotkniętych trwałym kalectwem, wymagających pielęgnacji, albo z innymi zaburzeniami, które muszą być objęte pomocą specjalistyczną, powinni być specjalnie przygotowani do sprawowania opieki nad tymi dziećmi⁴.

Zakres zadań opiekuńczo-wychowawczych rodziny zastępczej nie wyróżnia jej spośród rodzin naturalnych, choć częściej muszą one kompensować braki rozwojowe wychowanków. Rozwiązanie umowy powierzenia dziecka z rodziną zastępczą następuje po upływie 3 miesięcy od jej wypowiedzenia przez jedną ze stron lub ze skutkiem natychmiastowym w sytuacji rażącego niewywiązywania się opiekunów z przyjętych zadań bądź ustania warunków wymaganych do pełnienia funkcji rodziny zastępczej.

Rodzina zastępcza w sensie praktycznym jest formą odwiecznie stosowaną. Rozwinął ją pod koniec XVI w. francuski duchowny św. Wincenty à Paulo, który z uwagi na 80–90% śmiertelności dzieci w domach opieki dla ubogich lokował niemowlęta u kobiet na wsi, uzyskując pozytywne efekty.

Podstawowe założenia rodziny zastępczej ukształtowały się w toku jej historycznego rozwoju. Pierwszy etap ewolucyjnych przeobrażeń rodziny zastępczej na ziemiach polskich zakończył się w 1926 r. W okresie poprzedzającym nowoczesne jej stosowanie, na obszarach będących pod zaborem rosyjskim i pruskim prawo opiekuńcze przewidywało możliwość przyjęcia przez rodzinę dziecka obcego, za zgodą jego rodziców lub rady rodzinnej. Regulację prawną stanowił m.in. przepis z 7(19) lipca 1868 r.⁵ Umieszczanie dzieci w rodzinach zastępczych zapoczątkował na szerszą skalę Warszawski Dom Wychowawczy im. ks. Baudouina⁶. Podczas I woj-

⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów z 21 października 1993 r. w sprawie rodzin zastępczych, Dz. U. 1993, nr 103, poz. 470.

⁵ F. R o d o s z e w s k i, *Co mówi prawo o dzieciach i opiece nad nimi*. Warszawa 1906, s. 51–52.

⁶ J. C. B a b i c k i, *Opieka nad dziećmi w rodzinach zastępczych*, „Praca i Opieka Społeczna” 1934, nr 4, s. 432.

ny światowej akcję powierzania dzieci rodzinom wiejskim podjęła Rada Główna Opiekuńcza. Negatywne rezultaty tych poczynań zahamowały rozwój tej formy opieki na kilkadziesiąt lat, a wynikały one z braku właściwej pomocy i kontroli rodzin zastępczych⁷. Podobną działalność od 1920 r. podjęło Towarzystwo Opieki nad Sierotami Żydowskimi.

Lata 1926–1934 to okres ostrożnego, ograniczonego terytorialnie eksperymentowania, podjętego początkowo przez Wydział Opieki Społecznej w Łodzi. Pozytywne efekty były skutkiem zastosowania m.in. precyzyjnych diagnoz selekcyjnych opiekunów i dzieci, właściwej pomocy i kontroli rodzin zastępczych⁸. Od 1931 r. zbliżoną działalność z inicjatywy Wandy Szuman podjął Warszawski Komitet Umieszczania Dzieci w Rodzinach⁹. W 1933 r. wznowił działalność w tym zakresie Dom Wychowawczy im. ks. Baudouina¹⁰. Od 1934 r. Ministerstwo Opieki Społecznej oficjalnie usankcjonowało tę formę opieki, dla której nazwę określił Józef Czesław Babicki.

Lata 1934–1939, nazywane okresem „preferencji w stosowaniu”, charakteryzował dynamiczny rozwój liczbowy rodzin zastępczych na terenie kraju. W 1936 r. wychowywało się w nich 8175, a w 1938 r. – 10 617 dzieci. Wyrażna dominacja w stosowaniu i progresja liczbowa były postrzegane niekiedy jako nie przygotowany odwrót od form zakładowych, wynikający głównie z trudności finansowych związków samorządowych¹¹.

W latach 1939–1945 spontanicznie tworzone nieformalne rodziny zastępcze, co wynikało z konieczności walki o biologiczne przetrwanie narodu. Znaczącą rolę w koordynacji działań odegrały instytucje religijne, „Patronat”, PCK, RPŻ, RGO. Na ziemiach włączonych do Rzeszy rodziny zastępcze stały się przedmiotem grabieży i germanizacji (m.in. odbierano i umieszczano dzieci w rodzinach niemieckich)¹².

Okres bujnego liczbowego rozwoju omawianych rodzin, będącego implikacją potrzeb w zakresie kompensacji sieroctwa oraz ograniczonych możliwości stosowania form alternatywnych, przypadł na lata 1945–1949. Ro-

⁷ J. C. B a b i c k i, *Umieszczanie dzieci w rodzinach zastępczych*, „Życie Dziecka” 1935, nr 7–8, s. 201–207.

⁸ *Rodziny zastępcze Łodzi*, pod red. A. Majewskiej, Łódź 1948.

⁹ R. K i s i e l e w s k a - Z a w a d z k a, *Dziecko w rodzinie przybranej*, „Opiekun Społeczny” 1937, nr 15, s. 48.

¹⁰ H. M i l l e r ó w n a - C s o r b o w a, *In loco parentis*, „Opiekun Społeczny” 1947, nr 3–4, s. 122–134.

¹¹ F. B r a n n y, *Kilka uwag o opiece zastępczej nad dzieckiem*, „Samorząd” 1937, nr 38, s. 577–579.

¹² K. K o w a l i k, *Opieka nad dzieckiem w latach okupacji hitlerowskiej*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1989, nr 7/8, s. 332.

dziny zastępcze, które wychowywały 74 000 dzieci, zostały otoczone wspomagającą opieką przez ponad 10 000 nauczycieli¹³. Z inicjatywy Samorządu Terytorialnego Stolicy tworzono rodziny „czasowo zastępcze”, do których kierowano dzieci m.in. w celu uzyskania poprawy stanu ich zdrowia somatycznego i psychicznego¹⁴.

Lata 1950–1971 określić można, jeśli chodzi o rodziny zastępcze, okresem głębokiego kryzysu i prób przewycięzania go. Kosztem opieki otwartej, rodzin zastępczych, świetlic, ogrodów jordanowskich rozwijano domy dziecka¹⁵. Iluzoryczną pomoc finansową dla wychowanków utrzymano do 1971 r. Spowodowało to spadek liczby rodzin zastępczych. Szczególnym wyrazem regresu były znaczne rozmiary akcji kierowania dzieci z rodzin zastępczych do domów dziecka¹⁶. W 1958 r. resort zdrowia powołał do życia rodziny opiekuńcze dla dzieci od 6 miesiąca życia do 3 lat, co uruchomiło wielopłaszczyznowe działania początkujące wyjście z głębokiej depresji. Ilustruje ją fakt, iż w 1972 r. w rodzinach zastępczych przebywało zaledwie 4476 wychowanków.

Ponowne zainteresowanie rodziną zastępczą nastąpiło po 1971 r. Było ono wynikiem krytyki wychowania zakładowego, nadmiernego zagęszczenia w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz wysokich kosztów ich utrzymania. Podniesiono wysokość świadczeń finansowych na rzecz wychowanków z rodzin nie zobowiązanych do alimentacji. Uchwałą Rady Ministrów z 10 maja 1974 r.¹⁷ ujednociono szereg uprawnień we wszystkich typach rodzin zastępczych, wyróżnionych na podstawie kryterium stopnia pokrewieństwa dziecka z opiekunami.

Przełomowe znaczenie dla funkcjonowania rodzin zastępczych miały rozwiązania przyjęte w rozporządzeniu Rady Ministrów z 26 stycznia 1979 r.¹⁸, znaczny zaś ich rozwój liczbowy był wynikiem podpisywania umów, m.in. z osobami *de facto* sprawującymi opiekę nad wychowankami. W 1980 r. w rodzinach zastępczych znalazło opiekę 20 402 dzieci, tj. o 183 osoby więcej niż w domach dziecka. Kolejne akty normatywne przyniosły modyfikacje w zakresie wysokości świadczeń finansowych oraz rozszerzały i wzbogacały zakres uprawnień. Wychowankowie nabyli prawo m.in. do

¹³ F. P a w u ł a, *Opieka nad dzieckiem w Polsce Ludowej*, „Dom Dziecka” 1954, nr 3, s. 10.

¹⁴ Z. R y t ł o w a, *Opieka nad dzieckiem m. Warszawy*, „Opiekun Społeczny” 1947, nr 2, s. 75.

¹⁵ J. W o s z c z a k, *Piętnaście lat opieki nad dzieckiem w Polsce Ludowej*, „Chowanna” 1959, nr 1/2, s. 63.

¹⁶ W. B o c i a n, *Opieka nad dzieckiem osieroconym w rodzinie zastępczej w okresie 10-lecia Polski Ludowej*, „Dom Dziecka” 1954, nr 4, s. 35.

¹⁷ *Uchwała Rady Ministrów w sprawie pomocy materialnej dla dzieci i młodzieży w rodzinach zastępczych*, „Monitor Polski” (dalej: M.P.), nr 22, poz. 127; nr 30, poz. 184.

¹⁸ *Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie rodzin zastępczych*, Dz. U. 1979, nr 4, poz. 19.

bezpłatnego korzystania ze żłobków i przedszkoli, różnych form wypoczynku i świadczeń służby zdrowia, a także do otrzymania mieszkania na zasadach przewidzianych dla wychowanków państwowych domów dziecka. Przyjęte rozwiązania stymulowały pojawianie się nowych wariantów zastosowań (np. rodziny zastępcze – terapeutyczne). W 1987 r. z tej formy opieki korzystało 36 506, 1989 r. zaś – 34 792 dzieci.

Kolejne uregulowania prawne, oprócz modyfikacji w zakresie świadczeń materialnych, nie wniosły istotnych zmian w podstawowe założenia dotyczące rodzin zastępczych. Podkreślić należy przyjęcie niekorzystnego rozwiązania polegającego na likwidacji funkcji nauczyciela–opiekuna, realizującego na rzecz rodzin zastępczych zadania kompensacyjno-kontrolne. Na marginesie należy odnotować, że amerykańskie centra organizacyjne „zatrudniają pracowników socjalnych, z których każdy ma pod swoją pieczęć pięć rodzin zastępczych. Jeżeli w rodzinie zastępczej nie ma problemów, pracownik socjalny odwiedza ją raz w tygodniu, jeżeli pojawiają się jakiegokolwiek kłopoty [...] kontaktuje się z rodziną w takim zakresie, jaki uzna za niezbędny i pomaga w rozwiązywaniu problemów”¹⁹.

W Polsce – w myśl ustaleń zawartych w rozporządzeniu Rady Ministrów z 21 października 1993 r. w sprawie rodzin zastępczych²⁰ – zobligowano kuratorów oświaty do powierzania zadań opiekuńczych ośrodkom adopcyjno-opiekuńczym. Zasługujące na uznanie są modyfikacje zawarte w tym rozporządzeniu odnoszące się do dzieci i młodzieży, które mogą być umieszczane w rodzinie zastępczej. Przyjęto bowiem, że dzieci spełniające warunki pozwalające na umieszczenie ich w rodzinach zastępczych, a jednocześnie odbiegające od normy rozwojowej, kwalifikujące się na podstawie i na zasadach określonych w odrębnych przepisach do kształcenia specjalnego, pomocy profilaktyczno-wychowawczej lub resocjalizacyjnej, mogą być umieszczone w rodzinie zastępczej mającej pełne rozeznanie dotyczące występujących zaburzeń oraz posiadającej odpowiednie warunki i możliwości zapewnienia tym dzieciom specjalistycznej opieki i wychowania, stosownie do potrzeb. Stworzono także możliwości pozwalające na preadopcję dziecka.

Rozwiązanie to pozwala na tworzenie profesjonalnych, specjalistycznych rodzin zastępczych, w których realizowane mogą być zadania kompensacyjne o charakterze: rewalidacyjnym, rehabilitacyjnym, reedukacyjnym czy resocjalizacyjnym.

¹⁹ [E. Holewińska-Łapińska], *Opieka zastępcza nad dziećmi w USA. Wywiad z dr Williams L. Pierce, prezesa National Council For Adoption*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1993, nr 9, s. 398.

²⁰ *Rozporządzenie Rady Ministrów z 21 października 1993 r. w sprawie rodzin zastępczych*. Dz. U. 1993, nr 103, poz. 470.

Znacznie mniej optymistycznie przedstawiają się ustalenia w zakresie pomocy materialnej świadczonej na rzecz wychowanków (rodzice zastępczy pełnią funkcję bezpłatnie), gdyż przepis zawarty w rozporządzeniu Rady Ministrów z 28 grudnia 1994 r. zmniejsza miesięczną pomoc dla dziecka z 60% do 40% przeciętnego wynagrodzenia²¹.

W ciągu kilkudziesięciu lat istnienia rodzin zastępczych ich liczbowy rozwój implikowany był nie tylko potrzebami w zakresie kompensacji sieroctwa, lecz także, przede wszystkim, przyjmowanymi rozwiązaniami uwarunkowanymi możliwościami, a nawet założeniami ideologicznymi.

W 1990 r. w 29 531 rodzinach zastępczych wychowywało się 37 215 dzieci, w 1993 r. w 31 950 rodzinach – 40 788 wychowanków, w 1995 r. zaś w 35 838 rodzinach opieką wychowawczą objęto 46 101 dzieci.

Historia roli rodzin zastępczych w systemie opieki nad dzieckiem zatoczyła zatem koło i przypomina okres międzywojenny. Pamiętać więc należy o ocenach sformułowanych przez F. Brannego²².

Progresji liczbowej nie towarzyszył jednak wzrost zainteresowania badaczy rodziną zastępczą jako przedmiotem eksploracji naukowych. Wynika to m.in. z faktu, że jest ona stosunkowo trudnym obiektem badań empirycznych z uwagi na znaczne rozproszenie w terenie.

Analizując literaturę naukową, która ukazała się po 1945 r., zarejestrowano zaledwie 31 sprawozdań naukowych (nie licząc nie publikowanych wyników badań prowadzonych na potrzeby przygotowywanych prac magisterskich). Jest to stan dalece niewystarczający, zważywszy na rolę, jaką odgrywały i odgrywają rodziny zastępcze w systemie opieki nad osieroconym dzieckiem (szczególnie w ostatnich latach). Szczegółowy wykaz badań wraz z ich charakterystyką zestawiono w tabeli.

Wyniki analiz naukowych dowodzą istnienia szeregu niekorzystnych rozbieżności między określonymi w przepisach normatywnych warunkami i zadaniami, jakie winni spełniać i realizować rodzice zastępczy, a społeczną praktyką. W heterogenicznym obrazie rodzin zastępczych korzystnie wyróżniają się środowiska tworzone przez osoby obce z dzieckiem, co jest wynikiem m.in. procesów selekcyjnych. Niektóre jednak braki rodzin tworzonych przez osoby spokrewnione wyrównuje atmosfera wychowawcza oparta na naturalnych więziach emocjonalnych. Generalnie jednak rzecz ujmując, rodziny zastępcze odgrywają pozytywną rolę w zakresie kompensacji sieroctwa.

²¹ *Rozporządzenie Rady Ministrów z 28 grudnia 1994 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie rodzin zastępczych*, Dz. U. 1994, nr 140, poz. 751.

²² F. B r a n n y, *Kilka uwag o opiece*.

Pamiętać jednak należy o istotnych zagrożeniach dobra dziecka wówczas, gdy rodzina zastępcza nie wywiązuje się należycie ze swych obowiązków. Niewłaściwe postawy wychowawców i innych pracowników domów dziecka wobec dzieci łatwiej zauważyć i wyeliminować. Rodzice zastępczy natomiast – nawet gdy są systematycznie kontrolowani – mogą przez dłuższy czas i w istotny sposób naruszać dobro dziecka, zanim zostanie to wykryte²³.

Dotychczasowe doświadczenia sugerują, że rozwój i skuteczność tej formy opieki zależy od właściwej selekcji opiekunów i dzieci, postępującej profesjonalizacji, wielości typów, optymalnej pomocy i kontroli oraz wielowariantowości zastosowań.

²³ [E. Holewińska-Łapińska], *Opieka nad dziećmi w USA*, s. 398.

Wykaz i charakterystyka badań nad rodzinami zastępczymi

Lp.	Autor i tytuł publikacji	Rok badań	Liczebność próby badawczej		Teren badań	Podjęte zagadnienia badawcze	Zastosowane metody i techniki badań
			R	W			
1.	A. K e l m, <i>Formy opieki nad dzieckiem w Polsce Ludowej</i> , Warszawa 1983; t e g o z, <i>O niektórych formach opieki nad dzieckiem w rodzinie</i> , „Przyjaciel Dziecka” 1962, nr 10	3 1959– –1961	4	5	6 województwo katowickie i wrocławskie	7 – typy rodzin zastępczych – warunki materialne rodzin – atmosfera wychowawcza – wypełnianie zadań opiekuńczo-wychowawczych przez rodziców zastępczych	8 – analiza dokumentów – wywiad
2.	K. R y t e l, <i>Rodzina zastępcza jako środowisko wychowawcze</i> , praca doktorska, wyniki badań cyt.: H. I z d e b s k a, <i>Wybrane formy opieki nad dzieckiem w Polsce Ludowej</i> , „Studia Pedagogiczne” t. 12, 1964	1962– –1963	21	34	dzielnica Wola w Warszawie	– wykształcenie i wiek rodziców – skład społeczny rodzin – atmosfera wychowawcza – stan opieki nad dzieckiem – stan zdrowia dzieci – praca nauczycieli opiekunów	– analiza dokumentów – wywiad
3.	A. J a g i e l s k a, Z. S z u - s t k i e w i c z, B. B u t r y - m o w i c z, <i>Łódzkie rodziny zastępcze i opiekunów</i> , „Studia Pedagogiczne” t. 16, 1968	1966	30	30	dzielnica Bałuty w Łodzi	– przyczyny podjęcia opieki – kontakty wychowanków z rodzicami naturalnymi – warunki materialno-bytowe – stan opieki nad dziećmi – współpraca instytucji państwowych z rodzinami	– analiza dokumentów – wywiad

cd. tabeli

1	2	3	4	5	6	7	8
4.	E. R ó ż a ń s k a, A. T y- n e l s k i, <i>Rodzina zastępcza jako forma opieki nad dzieć- kami</i> , Kielce 1981	1973	120	120	województwo kieleckie	- struktura rodzin zastępczych - warunki materialno-bytowe - atmosfera wychowawcza - nauka szkolna wychowanków - wdrażanie wychowanków do życia społecznego - zaspokajanie potrzeb kulturalnych wychowanków	- analiza dokumentów - wywiad - rozmowa kierowana
5.	T. M a t e r n y, <i>Rodziny zastępcze</i> , „Problemy Wy- miaru Sprawiedliwości” 1974, nr 6	1973	-	958	teren Polski	- cechy rodzin generacyjnych - wiek rodziców zastępczych - rodzaje i struktura rodzin - trudności wychowawcze	- ankieta aktowa
6.	B. K a m i ń s k a, <i>Rodziny zastępcze - opiekuńcze organi- zowane przez ośrodki adop- cyjno-opiekuńcy TPD</i> , „Stu- dia Pedagogiczne” t. 33, 1975	1973	15	-	Warszawa	- trudności wychowawcze z dziećmi	- analiza dokumentów - wywiad
7.	A. T y n e l s k i, <i>Rodzina zastępcza jako środowisko opiekunco-wychowawcze</i> , „Problemy Opiekunco-Wycho- wawcze” 1976, nr 3	1974- -1975	53	58	dzielnice War- szawy (Praga, Ochota, Żoli- borz)	- motyw podjęcia opieki nad dzieckiem - wiek i wykształcenie rodziców zastępczych - struktura rodzin zastępczych - atmosfera wychowawcza - kariera szkolna wychowanków	- analiza dokumentów - wywiad - ankieta

1	2	3	4	5	6	7	8
8.	A. P e t r y k a, <i>Wybrane problemy pracy opiekuńczo-wychowawczej rodzin zastępczych</i> , „Biuletyn TWWP Człowiek w pracy i oświeceniu” 1978, nr 2/12/XVII	1974-1975	53	58	dzielnice Warszawy (Praga, Ochota, Żoliborz)	<ul style="list-style-type: none"> - wiek i wykształcenie rodziców zastępczych - motywy podjęcia opieki nad dzieckiem - stosowane przez rodziców metody wychowawcze - kariera szkolna wychowanków - formy spędzania przez wychowanków czasu wolnego - praca nauczycieli opiekunów 	<ul style="list-style-type: none"> - analiza dokumentów - wywiad - ankieta
9.	M. S a f j a n, <i>Instytucja rodzin zastępczych. Problemy prawno-organizacyjne</i> , Warszawa 1982	1974-1975	-	387	7 okręgów sądowych w zachodniej, centralnej i południowej Polsce	<ul style="list-style-type: none"> - rzeczywisty udział sądów w organizowaniu pieczy nad małoletnim w rodzinie zastępczej - czynniki wpływające na zwiększenie lub zmniejszenie efektywności postępowania opiekuńczego - powiązania między sądem opiekuńczym a instytucjami pozasądowymi 	<ul style="list-style-type: none"> - ankieta aktowa
10.	G. J a g l a r s k a, <i>Socjologiczne aspekty funkcjonowania rodzin zastępczych niespokrewnionych w świetle opinii ich dorosłych wychowanków</i> , „Problemy Rodziny” 1979, nr 5	1976	34	22	Warszawa	<ul style="list-style-type: none"> - efekty realizacji przez rodziny zastępcze funkcji: opiekuńczo-zabezpieczającej, wychowawczo-socjalizacyjnej i psychologicznej 	<ul style="list-style-type: none"> - ankieta

cd. tabeli

1	2	3	4	5	6	7	8
11.	D. G ł u s z a k, <i>Rodziny zastępcze jako jedna z form całkowitej opieki nad dzieckiem, w: Z zagadnień wychowania w rodzinie</i> , pod red. J. Chamot, Bydgoszcz 1977	1976	22	34	województwo bydgoskie	– przyczyny umieszczenia dzieci w rodzinach zastępczych – motywy założenia rodziny zastępczej – kariera szkolna wychowanków – trudności wychowawcze z wychowanymi – plany rodziców zastępczych wobec dzieci	– wywiad
12.	A. T y n e l s k i, <i>Wypełnianie zadań opiekuńczo-wychowawczych w rodzinach zastępczych w środowisku wiejskim, w: Z badań nad młodzieżą wiejską</i> , t. 26, Warszawa 1981	1976– –1977	74	83	wsie województw: ciechanowskiego, łomżyńskiego, ostrołęckiego, stołecznego warszawskiego	– warunki materialno-bytowe rodzin – atmosfera wychowawcza – nauka szkolna wychowanków – czas wolny – zaspokajanie potrzeb kulturalnych – doświadczenie pedagogiczne rodziców zastępczych	brak danych
13.	C. S ł u g o c k i, <i>Rodziny zastępcze w Gorzowskiem, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1979, nr 3</i>	1977	137	171	województwo gorzowskie	– wykształcenie i pochodzenie społeczne rodziców zastępczych – warunki materialno-bytowe rodzin – trudności i satysfakcja z pracy z dziećmi	– wywiad – ankieta
14.	M. A n t o n i e w i c z, <i>Motywacja założenia rodziny zastępczej, „Problemy Rodziny” 1979, nr 5</i>	1978	126	141	Wrocław	– wiek i wykształcenie rodziców zastępczych – motywy założenia rodziny zastępczej	– analiza dokumentów – wywiad

cd. tabeli

1	2	3	4	5	6	7	8
15.	V. B e d k o w s k a, <i>Sytuacja emocjonalna dzieci w rodzinach zastępczych</i> , „Problemy Rodziny” 1979, nr 5	1978	126	141	Wrocław	<ul style="list-style-type: none"> - samopoczucie dzieci wychowujących się w rodzinach zastępczych - zależności między wybranymi aspektami funkcjonowania rodzin zastępczych a samopoczuciem wychowywanych w nich dzieci 	<ul style="list-style-type: none"> - analiza dokumentów - wywiad
16.	L. M o s i c i k a, <i>Konfliktogeny układ rodziny jako stimulator zachowań dewiantnych</i> , w: <i>Rodzina a dewiacje w zachowaniu</i> , pod red. tejże, Wrocław 1984	1978	210	-	Wrocław	<ul style="list-style-type: none"> - motywacja założenia rodziny zastępczej - status społeczny rodziny - warunki materialno-bytowe rodzin zastępczych - postawy rodzicielskie - samopoczucie wychowanków w rodzinie 	<ul style="list-style-type: none"> - analiza dokumentów - wywiad
17.	J. P i o t r o w s k a, <i>Diagnoza społeczna dziecka na tle rodziny na przykładzie rodzin zastępczych</i> , w: <i>Pedagogika opiekuńcza</i> , pod red. I. Lepalczyk, E. Marynowicz-Hetki, Łódź 1980	Brak danych (przed 1980 r.)	14	-	Łódź	<ul style="list-style-type: none"> - warunki materialno-bytowe i kulturalne rodzin zastępczych - rozwój fizyczny i umysłowy wychowanków 	<ul style="list-style-type: none"> - analiza dokumentów - obserwacja - wywiad
18.	B. B a r a n, <i>Wyobrażenia o własnej przyszłości dzieci wychowywanych poza rodziną</i> , w: <i>Rozwój dziecka w rodzinie i poza rodziną</i> , pod red. M. Tyszkowej, Poznań 1985	1976-1980	-	50	Szczecin, województwo szczecińskie	<ul style="list-style-type: none"> - wyobrażenia wychowanków o pracy zawodowej, wykształceniu i rodzinie 	<ul style="list-style-type: none"> - analiza dokumentów - analiza wytworów - wywiad

cd. tabeli

1	2	3	4	5	6	7	8
19.	E. K o r e p t a, <i>Rodzina zastępcza jako środowisko wychowawcze</i> , „Chowanna” 1981, z. 4	1978- -1980	80	89	Rybnik	- motywy założenia rodziny zastępczej - struktura i skład socjalny rodzin zastępczych - warunki materialno-bytowe rodzin zastępczych - kariera szkolna wychowanków - poczucie bezpieczeństwa dzieci	- wywiad
20.	S. K a w u l a, <i>Pedagogiczne funkcjonowanie rodzin zastępczych</i> , w: <i>Rodziny model całkowitej opieki nad dzieckiem osieroconym</i> , pod red. I. Jundziłł i in., Gdańsk 1984	1981- -1982	100	-	Malbork, województwo toruńskie	- przyczyny umieszczenia dzieci w rodzinach zastępczych - motywy przyjęcia dziecka - wielkość i struktura rodzin zastępczych - organizacja życia rodzin w aspekcie zadań i skutków wychowawczych	- analiza dokumentów - wywiad
21.	J. P e ł c z y ń s k i, <i>Rodziny zastępcze</i> , „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1988, nr 6	1981- -1984	322	372	Bydgoszcz, województwo włocławskie	- przyczyny umieszczenia dzieci w rodzinach zastępczych - motywacja założenia rodziny zastępczej - warunki materialno-bytowe rodzin zastępczych - adaptacja dziecka w rodzinie zastępczej - oddziaływanie rodziny na rozwój fizyczny, stan zdrowia, wyniki w nauce i zachowaniu wychowanków	- sondaż diagnostyczny - metoda indywidualnych przypadków - analiza dokumentów - obserwacja - wywiad
22.	M. J a m r o z e V, <i>Praca nauczycieli - opiekunów rodzin zastępczych</i> , „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1985, nr 4-5	1983- -1984	166 nauczycieli opiekunów		województwo kieleckie	- realizacja przez nauczycieli opiekunów zadań wynikających z pełnionej funkcji	- analiza dokumentów - wywiad

1	2	3	4	5	6	7	8
23.	C. K e p s k i, <i>Rodziny zastępcze w województwie lubelskim</i> , „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1985, nr 2	1984	525	658	województwo lubelskie	<ul style="list-style-type: none"> - struktura rodzin zastępczych - wiek, zawód rodziców zastępczych - sytuacja materialno-bytowa rodzin zastępczych - kontakt wychowanków z rodzicami naturalnymi - kariera szkolna wychowanków - stan zdrowia wychowanków - realizacja pomocy na rzecz rodziny zastępczej 	<ul style="list-style-type: none"> - ankieta korespondencyjna
24.	R. P a w ł o w s k a, <i>Rola rodziny zastępczej w readaptacji dziecka osieroczonego</i> , „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1986, nr 9	1984-1985	19	-	województwo gdańskie	<ul style="list-style-type: none"> - więź emocjonalna między dzieckiem a opiekunami - realizacja przez opiekunów zadań opiekuńczo-wychowawczych na rzecz dziecka 	<ul style="list-style-type: none"> - brak danych
25.	H. S p i c z k o, <i>Osiągnięcia szkolne uczniów pozabawionych opieki rodzicielskiej</i> , w: <i>Funkcjonowanie systemu szkolnego</i> , pod red. J. Niemca, Białystok 1987	brak danych (przed 1986 r.)	-	100	Białystok, Łomża, Suwałki	<ul style="list-style-type: none"> - osiągnięcia dydaktyczne wychowanków rodzin zastępczych 	<ul style="list-style-type: none"> - analiza dokumentów - wywiad środowiskowy
26.	H. J a w o r s k a - M a j, M. T u r o s, <i>Usamodzielnieni wychowankowie domów dziecka i rodzin zastępczych</i> , „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1991, nr 1	1990	-	203	teren całego kraju	<ul style="list-style-type: none"> - ocena stopnia samodzielności wychowanków w podstawowych dziedzinach życia społeczno-zawodowego i rodzinnego 	<ul style="list-style-type: none"> - sondaż diagnostyczny - ankieta korespondencyjna

cd. tabeli

1	2	3	4	5	6	7	8
27.	H. J a w o r s k a - M a j, <i>Usamodzielnieni wychowankowie o rodzinie własnej i zastępczej</i> , „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1991, nr 10	1990	-	203	teren całego kraju	- ocena stosunków między wychowankami a rodzicami naturalnymi i zastępczymi - ocena przez wychowanka małżeństwa swoich rodziców - ocena przez wychowanków wartościowości rodzin zastępczych	- sondaż diagnostyczny - ankieta korespondencyjna
28.	M. S a j k o w s k a, E. Ł u c z a k, <i>Wychowankowie rodzin zastępczych – ich obecne i poprzednie środowisko wychowawcze</i> , „Opieka, Wychowanie, Terapia” 1994, nr 1	1992	100	-	dzielnica Warszawa Śródmieście	- struktura rodzin zastępczych - przyczyny umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej - przejawy demoralizacji w rodzinach zastępczych	- sondaż diagnostyczny
29.	E. Ł u c z a k, <i>Środowisko wychowawcze rodzin zastępczych</i> , „Opieka, Wychowanie, Terapia” 1994, nr 1; <i>t e n ż e, Rozwój fizyczny dzieci i młodzieży z rodzin zastępczych i domów dziecka</i> , „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1994, nr 9	1992	-	100	dzielnica Warszawa Śródmieście	- ocena stanu zdrowia i rozwoju fizycznego wychowanków - nieprawidłowości stanu zdrowia i rozwoju fizycznego	- analiza dokumentów - pomiar

cd. tabeli

1	2	3	4	5	6	7	8
30.	M. J a m r o z e k, <i>Rodzina zastępcza jako środowisko wychowawcze</i> , praca doktorska, biblioteka IBE, Warszawa 1988	1983-1984, 1991-1992	191	-	województwo kieleckie	<ul style="list-style-type: none"> - analiza longitudinalna warunków materialno-bytowych, kulturalnych i społeczno-wychowawczych rodzin zastępczych na tle zbiorowości porównywanej - analiza rozwoju fizycznego, intelektualnego i społecznego wychowanków na tle zbiorowości porównywanej - losy życiowe wychowanków rodzin zastępczych 	<ul style="list-style-type: none"> - sondaż diagnostyczny - metoda indywidualnych przypadków - wywiad - pomiar - test - arkusz
31.	<i>Rodzina zastępcza - raport. Raport opracowywany na zlecenie MEN</i> , Warszawa 1995	1995	wszystkie rodziny zastępcze	wszystkie rodziny zastępcze	teren całego kraju	<ul style="list-style-type: none"> - dane o rodzinie zastępczej: struktura rodziny, warunki materialno-bytowe i opiekuńczo-wychowawcze - informacje o dziecku: warunki mieszkaniowe, sytuacja prawna, czas pobytu dziecka w rodzinie zastępczej, wysokość udzielanej pomocy oraz formy pomocy udzielanej dodatkowo 	<ul style="list-style-type: none"> - sondaż diagnostyczny - ankieta

R - liczba rodzin zastępczych; W - liczba wychowanków